

den van een astroloog, middel tegen beenzweren, poeders tegen blaas- en nierziekten van het Staphorster boertje, tabletten tegen blaasontsteking van Bijsterveld, middelen van het Reeuwijker boertje, poeder van Bosloper, dag- en nachtzalven tegen „worm" van den Horboer uit Oyen, kruiden tegen galsteenen, Hafa-Oost-Indische bloed-zenuwpijnen, kankermiddelen van Haverhoek, hoest- en keelpellets van Dr J. B. Meenk, geneesmiddelen, afkomstig van een Duitsch Homoeopaath, Ten Hove's Visschers pleister, kruiden van een magnetiseur uit Kampen, Kruschen Salts, Ludwina's zalf, maagzout afkomstig van den magnetiseur H. van Ombergen, Den Haag, pillen „ter versterking der oogen", van Zalm's kruiden tegen reumatiek, Indische slankheidskruiden, kruiden tegen suikerziekte, poeder tegen toevallen, zalf van 't Vrouwe van de Hasselt.

Dergelijke publicaties van onderzochte kwakzalvers- of geheimmiddelen treft men ook geregeld aan in het, veel te weinig gelezen „Maandblad tot bestrijding van de Kwakzalverij". Ik moge een paar onderzoekingen, ontleend aan bovengenoemde „Mededeelingen", hier ter illustratie overnemen, om aan te toonen, dat het doen van dit vaak uitgebreid en tijdrovend onderzoek, haast te veel eer bewijzen is aan de producten dezer met de „gave der gezondmaking" begiftigden:

„Middel tegen kanker. Ingezonden door S. O. F. B., arts te Z. Herkomst onbekend. Uitkomsten van het onderzoek: naar coccosvet riekend, wit, hard vet. Het bezit de chemische en physische eigenschappen van coccosvet, doch onderscheidt zich hiervan alleen door zijn hardheid. Bij het bepalen van het smeltpunt (op de wijze der pharmacopee) geeft het echter het voor coccosvet typische smeltpunt."

„Kruiden voor kankerlijders. Ingezonden door W. F. K. G., arts te L. Kruiden van D. de Vries te Zwolle, waarschijnlijk afkomstig uit Dalfsen. Een alcoholisch aftreksel wordt gebruikt door een carci-noompatiënt. Uitkomsten van het onderzoek: Het kruidmengsel bestaat uit de stengels, bladeren en vruchten van Scrophularia nodosa (dit is het Helm-kruid, ook wel genoemd Groot speenkruid, J.)."

„Middel tegen diabetes. (suikerziekte.) Ingezonden door J. N., arts te K. Uitkomsten van het onderzoek: Roodbruine naar pepernuntolie, perubalsam en spiritus riekende en zoet smakende vloeistof. De reactie is zwak zuur, het soortelijk gewicht 0.8626 en de verdampingsrest 10 pCt. Aangehouden werden: Perubalsam, pepernuntolie, saccharine en spiritus."

Ik behoef er wel niet bij te voegen, hoe vol-maakt waardeloos dergelijke middelen zijn, waar-voor het publiek in goed vertrouwen dikwijls aardige sommen gelds neerlegt! Volmaakt waardeloos ten opzichte van eenige genezende kracht, maar dikwijls zéér schadelijk in dit opzicht, dat de patiënt den juiste tijd voor een doelmatige behandeling, helzij die intern of chirurgisch zij, ongebruikt en dáárom misbruikt, voorbij laat gaan! Dit laatste bedenken de menschen veel te weinig; men rekent nog al eens: „och, baat het niet, het schaad't ook niet!" Ja, het schaad't wel degelijk; ik kreeg eenige jaren geleden op mijn spreekuur een geloovig vrouwtje met een gezwel in de borst, dat een kankergezweel bleek te zijn, nog klein, en zonder dat er teekenen aanwezig waren, dat de kanker reeds verder gegroeid zou zijn; een mooi geval dus voor operatieve therapie, met voor zoover dat in dit stadium te beoordeelen viel, een goede kans op definitieve genezing. Ze kwam naar mij toe omdat ik een Christelijk medicus was; ze was even tevoren ook reeds op het spreekuur geweest van een ander Christelijk medicus in Leiden, die haar ook operatie aangeraden had. Welke ziekte ze had, was haar niet medegedeeld, maar dat begreep ze wel. Ze was echter erg bang voor operatie en vroeg mij nu, of er toch niet wat anders was: „de Heere was toch machtig genoeg en de Heere kon toch alle middelen wel zeggen; of ik nu toch heusch maar niet eens wat anders wilde probeeren; als ze maar niet geoperieerd behoefde te worden!" Ik heb haar voorgehouden, dat ik niets anders had, dat even goede of betere kans op slagen bood, als de operatie, en dat ik haar die daarom met de meeste klem moest aanraden. Ze liet zich echter niet direct overtuigen; maar na eenigen tijd, waarin de kans op slagen nog niet merkbaar minder geworden was, kreeg ik haar wél zoover. Ze zou zich laten helpen! Tot... ze, den dag vóór dat ze in het ziekenhuis opgenomen zou worden, nog even een winkel inliep; en daar „natuurlijk" vertelde, wat er met haar gebeuren moest;... waarop de winkel- vanachter de toonbank een staaf zalf te voorschijn haalde, waaromheen een papier zat, waarop de gebruiksaanwijzing stond (eerst in de handpalmen spuwen, dan in dat speeksel een stuk zalf „moedig" wrijven en dat daarna op de aangedane plek leggen) en ook voor welke ziekten het hielp; onder die heele rij, ook „met Gods hulp tegen de kanker, indien deze nog niet te ver was voortgeschreden". Het resultaat was, dat ze niet meer dacht over operatie; „haar gebed was verhoord, GOD had uitkomst gegeven, het stond er loch: „met Gods hulp"... Ik heb haar eenige maanden later nog eens opgezocht; het gezweel bleek zéér kwaadaardig te zijn geworden en had reeds verwoestingen aangericht, te vreesselijk om te beschrijven; nu kon ook van een operatie geen

levensreddende werking meer verwacht worden. Nog een paar maanden later is ze overleden.

Ja, baat het niet, het schaad't ook niet... En de verantwoordelijkheid van den winkel-er, die die staaf zalf verkocht?... Eén gulden was bij hem in 't laadje gegleden...

Toch kunnen er onder de kwakzalversmiddelen wel zijn, die eenige werking ten goede uitoefenen op de ziekte, waarvoor zij aangewend worden. Ik noem er weer een uit de reeds meer geciteerde „Mededeelingen":

„Zalf tegen beenzweren. Ingezonden door H. G. J. W., arts te S. De zalf bestond enkel en alleen uit zinklijm. Gehalte aan zinkoxyde 10.0 pCt. Het betreft hier dus een bekend middel bij deze aandoening."

Ik herhaal nog even, dat den heeren, die dergelijke middelen voorschrijven, dikwijls wordt toegedacht het bezit van de „gave der gezondmaking"... Ik geloof, dat dit niet te rijmen is met een gezonde exegese van de plaatsen in 1 Cor. 10 en 12, waar van deze gave sprake is. Al was het alleen maar om deze reden: in die teksten is sprake van de werking des Geestes, van bijzondere werkingen des Geestes, als glossolalie, gave van genezingen, etc., in het bijzonder in de eerste tijden van de Christelijke Gemeente, toen deze nog niet het Nieuwe Testament in zijn tegenwoordigen vorm had. En waar de Geest altijd rechte slagen toedient en in dit geval de middelen hiertoe zelf formeert, geloof ik niet, dat Hij Zich in zichzelf verkeerde middelen zal hebben gevormd; m.a.w. de Geest kiest Zich hier, om rechte slagen te doen, geen kromme stokken.

Leiden.

P. JASPERSE.

Groote Tudor-Figuren.

(Schetsen uit den tijd der Reformatie in Engeland en Schotland.)

VII.

De Nieuwe Staatsman.

Mommsen, de groote geschiedschrijver, heeft eens gezegd, dat, wanneer een tijdperk der historie zich gaat afsluiten, er altijd nog een laatste groote figuur schijnt te moeten komen, die er nog toe behoort, opdat het tijdperk niet zonder eer en waardigheid zou verscheiden.

Die laatste groote figuur van het Middeleeuwsche Engeland was Sir Thomas More, de martelaar voor de zaak van de Roomsche-Katholieke Kerk onder de signatuur van het Pausdom.

Natuurlijk is er eigenlijk geen datum, geen jaartal te geven, waar het eene tijdperk der geschiedenis eindigt en het andere begint. De overgang is nu eens sneller, dan langzamer, maar voordat men voorgoed van een nieuw tijdperk kan spreken moeten er noodzakelijkerwijze jaren, misschien eeuwen van overgang zijn.

Toch zijn er punten, waarvan men zeggen kan: hier wordt de overgang gemarkeerd.

Zoo zou men in de Engelsche geschiedenis het jaar 1532 als een dergelijk punt kunnen aanmerken: toen de geestelijkheid van Engeland zich onderwierp aan de opperheerschappij des Konings in kerkelijke zaken en den volgenden dag More zijn ontslag nam als Kanselier. Hij leefde nog 3 jaar, voordat hij met Fisher de martelaarskroon voor zijn overtuiging aanvaardde (thans 400 jaar geleden, vandaar de aanstaande heiligverklaring), maar de crisis valt in 1532.

De Renaissance en Reformatie brachten, bij de afbrokkeling der Middeleeuwen, in de Nieuwe Geschiedenis de opperhoogheid van het wereldlijk gezag over de Kerk. Dit was in Engeland de consequentie van het streven van den despotieken Hendrik VIII naar de alleenheerschappij over alle ding in zijn „kleine eiland", Engeland. Praktisch kwam het daarop neer, en was Hendrik VIII dus een exponent van de humanistische staatsvergoeding der 16e eeuw, dat wil bij hem zeggen het ego-centrische, hooggevoelende machtsbewustzijn van den man in wien de staatsmacht was belichaamd; den vorst, die tevens „Führer" was.

Maar Hendrik VIII had een „Middeleeuwsch" geweten en viel intuïtief terug in de Middeleeuwsche sfeer, zoodra dat kon zonder schade voor zijn eigen macht. Hij was een grens-mensch, echt een man van den overgangstijd. Dat zou het gevaarlijke element worden voor den man, die na Thomas More het schip van staat voor Hendrik ging sturen: Thomas Cromwell, die geheel behoort tot den modernen tijd; de „Nieuwe Staatsman".

Wanneer ik Thomas Cromwell, den man van den nieuwen tijd, zoo stel tegenover Thomas More, den laatsten grooten vertegenwoordiger der Engelsche Middeleeuwen, dan wil dat niet zeggen, dat de laatste geheel tot die Middeleeuwen behoorde, zooals dat b.v. van een Thomas Aquinas of Duns Scotus gezegd kan worden. Natuurlijk niet. Hij was immers een Humanist en de schrijver van Utopia. Maar in zijn levenshouding, zijn ascetisme

en neiging tot het kloosterleven, zijn politiek, zijn standpunt in de godsdienstige beroeringen van zijn tijd, behoort hij ten slotte, als we in dezen overgangstijd een scheidslijn willen trekken, aan den kant der Middeleeuwen, en niet aan dien der Nieuwe Geschiedenis.

Tegenover hem stellen we Thomas Cromwell. Hij was de nieuwe man, de man der toekomst, de eerste leider van den Engelschen staat die geheel was doortrokken van den geest van den nieuwen staat, van de nieuwe monarchie waarvan in Engeland de grondslagen waren gelegd door Hendrik VIII, de moderne staat die zich als een blinde kolos met schokkend geweld had verheven uit de convulsies van de huwelijksverwikkelingen en machtswellust van Hendrik VIII, en die nu van Thomas Cromwell een denkend hoofd en ziende oogen ontving. In één woord: de Nieuwe Staatsman (die van het seculaire, bureaucratische type) had gekregen de leiding van den Nieuwen Staat.

Foxe heeft Thomas Cromwell in zijn martelarenboek opgenomen onder de Protestantische martelaren. Dit is nauwelijks te rechtvaardigen. Wel zocht hij steun bij de Protestanten, omdat hij van dezen wederkeerig steun meende te kunnen verwachten voor zijn Nieuwen Staat, en ook uit overwegingen van buitenlandsche politiek; wel beval Hendrik, door zijn oogen ziende, dat er een Bijbel moest zijn in iedere parochiekerk en dat het Onze Vader, de Apostolische Geloofsbelijdenis en de Tien Geboden bij den dienst moesten worden gezegd in het Engelsch; maar de kern van het geloovige Protestantisme: de eisch van gehoorzaamheid aan Gods wil, zooals Hij dien heeft geopenbaard in Zijn Woord, was hem zelfs in theorie vreemd: hij ook kende een god, maar dat was de Staat, en de incarnatie van zijn afgod was Hendrik VIII, zijn meester. Waar het hun belangen betrof, „had hij geen hart en geen geweten en geen godsdienstig geloof; geen man was meer bezeten door den demon der 16e eeuwse staatsvergoeding dan hij".

Hij had een wonderlijken levensloop. Zijn vader, die de uiteenlopende bedrijven van brouwer, smid en voller beoefende, had een slechte reputatie. Men zegt dat Thomas twist kreeg met zijn vader en naar Italië vluchtte, waar hij zijn avontuur zocht als soldaat. In Florence trok een bankier zich zijner aan. Later vinden we hem als koopman te Antwerpen. In 1510 zond een gilde te Boston, een plaatsje aan Englands Oostkust, iemand naar Rome, om van den Paus zekere aflaten te verkrijgen voor het gild. Men haalde Thomas Cromwell over om dien man te vergezellen, en Cromwell toonde reeds hier zijn reaal-politieke aanleg: Paus Julius II werd bewogen het verzoek der Bostonianen in te willigen doordat Cromwell den Heiligen Vader op het juiste oogenblik een doos met extra lekkere bonbons offereerde!

Er zijn lichte aanwijzingen dat hij in 1512 in Middelburg geweest is. Hoe dit zij, kort daarop vinden we hem in Londen, waar hij na 1520 invloed krijgt op aanzienlijke lieden door hun geld voor te schieten: hij oefent dus, evenals Shakespeare na hem, het weinig eervolle bedrijf van woekeraar uit!

Ook weet hij in de gunst te komen van Kardinaal Wolsey, en als deze „almachtige" minister in 1525 eenige kleinere kloosters opheft om met de inkomsten daarvan Cardinal's College (Christ's College) te Oxford en de Latijnsche School te Ipswich, Wolsey's geboorteplaats (beide stichtingen van den Kardinaal), te begiftigen, gebruikt hij ter afwikkeling dier zaken, en ook als opzichter over den bouw te Oxford en Ipswich, den onmeedoogend strengen, maar steeds voor omkoop- ping open staanden Cromwell, wien niets ontgaat, en die zich een uiterst bekwaam werktuig toont in de handen van den grooten Kardinaal.

Toen Wolsey viel, reed Cromwell van diens landhuis naar Londen, naar het hof, om zijn diensten aan te bieden. Hij begreep heel goed, dat het voor hem was „er op of er onder", zooals hij het zelf uitdrukte.

Men zag, hoe nuttig deze niets ontziende burgerman met zijn vlijmscherp verstand en machtige welsprekendheid kon zijn, en verschaftte hem een zetel in het Parlement, waar hij een geweldige redevoering hield tegen de „Bill of Attainder" tegen Wolsey, met een daaraan evenredig resultaat: het wetsvoorstel werd verworpen; dit was in overeenstemming met den wensch van Hendrik VIII, die wel den politieken val van zijn voormaligen gunsteling had gewild, maar dit ook genoeg vond; toen (in 1529) nog, tenminste.

Tijdens het Kanselierschap van More komt Cromwell dan steeds vaster in het zadel, hij schrijft van de eene waardigheid naar de andere, en toont zich een nimmer falend werktuig ter uitvoering van Hendriks oogmerken.

Twee jaar nadat More zijn ontslag heeft gevraagd is Cromwell de leider der Engelsche politiek (1534).

Het groote werk dat Cromwell voor zijn konink-lijken meester had te doen was de opheffing der kloosters, en de beschikking over en de regeling van

1) Voorstel van het Parlement om iemand een onteerende straf op te leggen, zonder beroep op een gerechtshof.